

MASSIMO REICHLIN:*

BIOETIKA V TALIANSKU: DVA DÔVODY NESPOKOJNOSTI

Situácia. Bioetika je výskumnou oblasťou, v ktorej pre jednomyselnosť niet miesta. Najpríznačnejšie sú pre ňu diskusie a spory – nejde v nej totiž o nejaké faktické problémy, na ktorých by sa nakoniec mohli zhodnúť všetci, ale o interpretáciu takýchto empirických a vedeckých faktov vo svetle všeobecných koncepcií ľudských bytostí a ich dobra. A hoci sa možno jedného dňa všetci na relevantných faktoch tejto diskusie zhodnú, neexistuje vyhliadka, že by bioetické kontroverzie boli s konečnou platnosťou vyriešené.

Existuje však mnoho spôsobov, ako sa dvaja či viacerí ľudia môžu zásadne nezhodovať: môžu akceptovať rovnaké kritériá relevantnosti, môžu identifikovať rovnaké základné problémy, používať rovnaký jazyk a pri interpretácii rovnaké kategórie, môžu navzájom pokladať svoje hľadiská za legitímne, hoci v konečnom dôsledku chybné; alebo môžu akceptovať rovnaké kritériá relevantnosti a identifikovať rovnaké základné problémy, a pritom používať odlišný jazyk i odlišné kategórie morálnej interpretácie, takže nedokážu pochopiť, prečo ten druhý zastáva svoje hľadisko; a napokon, môžu akceptovať trochu odlišné kritériá relevantnosti, používať odlišný jazyk i odlišné kategórie morálnej interpretácie: vtedy bude mať každý z nich na spoločné problémy inú odpoveď a každý z nich bude identifikovať trochu iné problémy.

Poslednú z týchto situácií by sme podľa mňa mohli vážne brať ako obraz bioetickej diskusie v Taliansku. Tí, čo sa v Taliansku zaoberajú bioetikou, sa v skutočnosti len čiastočne zhodujú v odpovedi na otázku, aké hlavné problémy nastoľuje vývoj v biomedicíne, ktoré fakty a javy sú relevantné z hľadiska riešenia morálnych dilem a s akými teoretickými prostriedkami by sa k týmto dilemám malo pristupovať, nehovoriac už o ich možných riešeniach. Niekedy sa zdá, že autori sa nevedia dohodnúť ani vo veci legitímnosti opačného morálneho hľadiska, a etici z rôznych odborov sa vzájomne neberú ako účastníci práce na spoločnom diele. V tejto krajine bioetika podľa všetkého ešte nedosiahla zrelosť, akú by sme mohli očakávať po viac ako pätnástich rokoch od jej vzniku. To má zrejme negatívny dopad na sociálne povedomie i na informovanosť o problémoch, ktoré so sebou prináša vývoj biomedicínskych vied. V tomto článku budem skúmať dve základné príčiny tohto stavu a pokúsim sa navrhnúť, čo by sa dalo robiť na zlepšenie danej situácie.

Problém interdisciplinarity. Prvou základnou príčinou neuspokojivej situácie v talianskej bioetike je podľa mňa fakt, že tým, čo v posledných desaťročiach oživilo diskusiu, sa nepodarilo – alebo sa možno o to nepokúšali – vytvoriť spoločnú bázu, definovať základný súbor problémov a teoretických prostriedkov na ich zvládnutie, ktoré by mohli byť akceptované ako spoločné dedičstvo všetkými účastníkmi diskusie. Možno sa na tom podieľal fakt, že autori zaoberajúci sa bioetikou pochádzali z viacerých odlišných akademických disciplín a nechceli sa vzdať odborných aspektov vlastného profesionálneho rámca, vďaka čomu by boli mohli vytvoriť spoločný rámec pre bioetický výskum. Prekvapujúci nie je ani tak veľký počet talianskych profesionálnych pracovníkov z rôznych odborov, ktorí sa začali zaoberať bioetikou, ako skôr to, že

* Profesor bioetiky, Università Vira-Salute San Raffaele, Facoltà di Filosofia, Palazzo Arese Borromeo, 20031 Cesano maderno (Miláno), Taliansko.

vždy mali záujem pristupovať k bioetickým otázkam zo svojho vlastného disciplinárneho pohľadu a nemali záujem prispieť k vytvoreniu jednotného „bioetického“ pohľadu.

Túto sťažnosť netreba chápať ako výzvu adresovanú fyzikom, právnikom v medicíne, právnikom vôbec, psychológom, sociológom, teológom a filozofom, aby prestali byť tým, čím sú, a aby sa všetci stali „bioetikmi“. Je jasné, že profesionálne zázemie vždy štruktúruje spôsob, akým seriózní vedci pristupujú ku každému problému. No zdá sa mi, že v Taliansku nikdy neexistovala trvalá snaha založiť taký interdisciplinárny dialóg, ktorý by vychádzal z toho, že jeho účastníci budú zohľadňovať mnohé potenciálne aspekty každého problému, že sa oboznámia s pohľadmi iných disciplín, ktoré sú preň relevantné, a že ich profesionálny príspevok k riešeniu bude jedným z prvkov budovania jednotného prístupu. S ohľadom na ťažkosti, v akých sa ocitajú rôzne hľadiská pri vzájomnej komunikácii – ak len nemajú spoločné jazykové a kategoriálne zázemie¹ –, je takýto komplexný prístup žiaduci: ak sa vedci z rôznych odborov cítia byť zaangażovaní na spoločnom diele, ochotnejšie sa vzdávajú odborných aspektov vlastného disciplinárneho prístupu a ochotnejšie dávajú svoje schopnosti do služieb hlbšieho porozumenia daných problémov.

Celkový výsledok je teda taký, že v Taliansku sa vlastne zaoberá etikou veľmi mnoho odborníkov, ale v porovnaní s inými krajinami sa často nezúčastňujú skutočného dialógu, ba niekedy dokonca o sebe ani nevedia a nepoznajú navzájom svoje práce. Fyzici a právnici v oblasti medicíny sú zvyčajne podozrievaví voči filozofom a teológom – považujú ich za „abstraktných“ mysliteľov, vzdialených od reálnych problémov; teoretici práva, teológovia i filozofi sú často príliš sputaní vlastnými, „tradičnými“ formami interpretácie, takže nedokážu prijať provokujúce fakty prichádzajúce z biomedicínskej oblasti; psychológovia a sociálni vedci sa hrdia tým, že ich nezaujímajú otázky normatívnosti, a chcú si udržať „pozitívny“, empirický prístup; a tvorcovia zákonov sú príliš ľahostajní ku všetkému okrem svojich momentálnych politických výhod, takže práci odborníkov nevenujú vážnu pozornosť.

Odzorom tejto situácie je fakt, že až na knihy, v ktorých sa problémy súvisiace s oblasťou biomedicíny rozoberajú z psychologického, sociologického, medicínskeho či právnického hľadiska (no nie z hľadiska etického), a až na preklady autorov z anglosaskej oblasti a zborníky je odborných monografií z oblasti bioetiky v Taliansku veľmi málo. Vyšlo mnoho publikácií písaných z katolíckeho hľadiska, no väčšina z nich sa nesie v duchu „manuálu“ teologickej tradície, t. j. príručky, v ktorej čitateľ nájde etické problémy pochádzajúce z oblasti biomedicíny a riešenia, aké môže poskytnúť katolícka morálka. Tieto publikácie sú dôležité, precízne spracované, no ich autorom nejde o filozofickú argumentáciu v prospech etického hľadiska, ktoré zastávajú, ani o dôkladnú analýzu opozičných etických stanovísk. Tým sa okruh ich čitateľov zužuje na jasne vymedzenú čitateľskú verejnosť akceptujúcu katolícke učenie. Pritom je paradoxné, že prekladatelia knihy H. T. Engelhardta *The Foundations of Bioethics (Základy bioetiky)* sa pokúsili postaviť sa proti takýmto katolíckym manuálom a svojmu prekladu dali názov *Manuale di bioetica*,² ako keby Engelhardtova kniha bola akýmsi manuálom pre sekulárnych čitateľov – a tým zjavne nie je. Zopár autorov sa pustilo do dôkladnej filozofickej analýzy, no počet týchto monografických prác vedeckej kvality je menší, než by sa dalo očakávať zoči voči závažnému vývoju situácie v bioetike ako akademickej disciplíne. Existuje vlastne niekoľko katedier bioetiky na lekárskech a filozofických fakultách a niekoľko kurzov pre pokročilých, ako aj doktorských programov v oblasti bioetiky na rôznych univerzitách po celej krajine, to však zatiaľ nijako neprispelo k zvýšeniu úrovne publikácií v tejto oblasti.

Pokiaľ ide o špecializované časopisy, sme svedkami toho, že kým mnohé teologické, právnické a filozofické časopisy čas od času publikujú príspevky na bioetické témy, máme iba tri časopisy, ktoré sa venujú špeciálne bioetike. Primárnym cieľom dvoch z nich, *Medicina e Morale* a *Bioetica e Cultura*, nie je podpora pluralistického dialógu o problémoch biomedicíny.

Prvý z nich vydáva katolícka univerzita v Ríme; je zameraný predovšetkým na prezentovanie a rozvíjanie oficiálneho učenia cirkvi o týchto problémoch; občas v ňom nájdeme kritickú analýzu odlišných etických prístupov. Druhý vydáva Sicílsky inštitút pre bioetiku pri Teologickej fakulte Južného Talianska; publikujú sa v ňom najmä teologické príspevky. Ani jeden z týchto časopisov v dôsledku svojho poslania neprijíma články, ktoré podporujú názory protirečiace katolíckym morálnym princípom. V dôsledku toho je okruh čitateľov týchto časopisov obmedzený na tých, čo akceptujú katolícku náuku; tieto časopisy takmer neprispievajú k rozširovaniu verejného povedomia o bioetike ani k diskusiám o bioetických problémoch. Tretím časopisom, ktorý sa zaoberá výlučne bioetikou, je *Bioetica. Rivista interdisciplinare*, podporovaný sekulárnou milánskou organizáciou Consulta di bioetica. Tento časopis nielen že poskytuje priestor príspevkom odborníkov z rôznych oblastí vedy i rôznym etickým prístupom, ale má aj svoje jasne vymedzené poslanie, zreteľne čitateľné vo všetkých redakčných komentároch, v mnohých, starostlivo vybraných príspevkoch a v knižných recenziách: chce byť protikladom katolíckeho pohľadu a podporovať liberálny prístup, založený predovšetkým na etike kvality života. Hoci je otvorený odlišným etickým stanoviskám, je to oficiálny časopis jednej z inštitucionálnych strán zúčastňujúcich sa verejnej diskusie; nemôže na ňom teda ležať celá ťarcha podporovania širokej diskusie odborníkov z rôznych oblastí, resp. vytvorenia spoločného jazyka a metódy v prístupe k problémom bioetiky.

Táto situácia sa nezlepšila ani po vzniku Národného výboru pre bioetiku (CNB), stálej inštitúcie vytvorenej predsedom vlády. Od r. 1990 vydal CNB množstvo správ a odporúčaní, ktoré však mali len veľmi malý dopad na odbornú a verejnú diskusiu; možno konštatovať, že CNB sa v zásade nepodarilo podnieť rozvoj „bioetickej kultúry“ ani v talianskej akademickej obci, ani v talianskej spoločnosti. Jedným z dôvodov tohto zlyhania môže byť epistemická povaha reflexie problémov, ako je vyjadrená v dokumentoch CNB. Väčšina z nich je koncipovaná mechanicky – sú v nich zoradené jednotlivé príspevky pochádzajúce od rôznych autorov, ktorí prezentujú pohľad vlastnej disciplíny na daný problém. Výsledkom býva rad odborných, často príliš rozsiahlych kapitol, v ktorých sa len málo miesta venuje príslušným morálnym argumentom a ešte menej špecifickej bioetickej literatúre. Väčšina týchto dokumentov nesvedčí o žiadnom serióznom úsilí o celkové spracovanie údajov z jednotného hľadiska, pričom etické závery sú len hypotetické, stručné a často sa odvolávajú na odporúčania iných medzinárodných organizácií. Tak či onak, faktom zostáva, že tieto správy nepodnietili nijakú širokú diskusiu, až na pár prípadov, keď väčšina Výboru zaujala kontroverzné pozície, proti ktorým sa jeho menšina ostro postavila, pričom médiá vniesli túto diskusiu do pozornosti širokej verejnosti.³ Ďalšou príčinou nepatrného vplyvu CNB môže byť jeho čisto poradná funkcia; navyše, Výbor poskytuje konzultácie vo veci bioetických problémov vláde, nie parlamentu. Vláda však nemá, pokiaľ ide o bioetické problémy, záujem rozduchávať sociálne nezhody navrhovaním legislatívnych úprav týkajúcich sa týchto problémov. A tak väčšina zo 48 správ CNB za obdobie rokov 1990 – 2002 zostáva ležať ladom na úrade predsedu vlády. CNB nejaví žiadne známky ochoty reagovať na fakt, že takto v povedomí spoločnosti upadá do zabudnutia. V skutočnosti CNB nemá vo svojej agende ako zvláštnu prioritu informovať verejnosť o bioetike a vniesť bioetiku do jej povedomia. Na rozdiel od French Comité Consultatif National d’Ethique Výbor len zriedka podporil konferencie prístupné verejnosti, kde by sa diskutovalo o problémoch, ktorými sa zaoberá, kde by sa prezentovali jeho správy a odporúčania. Jeho kontakt s verejnosťou sa vždy obmedzoval iba na tlačové konferencie, konané pri príležitosti vydania nových dokumentov. A talianske médiá, ako všetky médiá, majú tendenciu zdôrazňovať atraktívne aspekty biomedicínskych problémov, pričom k novým objavom a terapeutickým možnostiam zaujímajú buď absolútne entuziastický postoj, alebo sa už vopred obávajú ich katastrofických dôsledkov. Inými slovami,

vplyv médií má tendenciu zvyšovať polarizáciu morálnych názorov – a to je druhý relevantný problém talianskej bioetiky.

Problém ideologického konfliktu. Problém ideologického konfliktu je vlastne druhou základnou príčinou, prečo sa bioetická diskusia v Taliansku ocitla na mŕtvom bode. Tento fakt je natoľko známy, že sa o ňom netreba rozširovať. Ak vezmeme do úvahy históriu Talianska a skutočnosť, že je sídlom Svätej stolice, neprekvapí nás, že je to krajina, v ktorej má rímskokatolícka cirkev ďalekosiahly vplyv. Hoci Taliani už zrejme vo svojich náboženských praktikách nie sú až takí úzkostliví ako pred pár desaťročiami, Taliansko ešte stále možno charakterizovať ako „katolícku krajinu“. A katolícka cirkev je známa tým, že k problémom ako interrupcia, eutanázia, umelé oplodnenie, využívanie kmeňových buniek a mnohým ďalším vždy včas zaujala rigorózný postoj. To do veľkej miery ovplyvňuje akademickú i verejnú diskusiu v krajine.

Na strane akademickej obce oficiálne katolícke učenie odradilo kresťanských filozofov od účasti na filozofickom výskume v oblasti normatívnej etiky. Títo filozofi nemajú pocit, že by mohli vecne reflektovať daný problém, no keď sa dostávajú do styku s etikou v praxi, zväčša sa obmedzujú na obranu oficiálnej vedy proti útokom iných filozofických systémov. To v žiadnom prípade nie je nič nové a so vznikom bioetiky sa iba prehĺbila už existujúca tendencia. Ani kresťanskí, ani sekulárni talianski filozofi sa vlastne o normatívnu etiku nikdy skutočne nezaujímal. Kresťanských filozofov vždy viac zaujímala metafyzika a filozofia náboženstva; sú presvedčení, že k normatívnej etike nemožno pristupovať striktne filozoficky a že patrí skôr do rúk kňazov. Toto presvedčenie bolo umocnené faktom, že väčšina kresťanských filozofov patrí ku kontinentálnej tradícii: s Heideggerom ich spája vášeň pre ontológiu i skepticizmus vo vzťahu k filozofickej etike. V dôsledku toho sa bioetikou stabilne zaoberá len zopár kresťanských morálnych filozofov a kresťanské názory oveľa častejšie obhajujú morálni teológovia, fyzici, právnici či filozofi práva. Na druhej strane, sekulárni filozofi boli značne ovplyvnení talianskym neoidealizmom, neskôr marxizmom a existencializmom a napokon postmodernizmom. Všetky tieto filozofické smery jednohlasne odmietajú možnosť existencie filozofickej etiky; etika vlastne pritiahla istú pozornosť filozofov iba v posledných dvoch desaťročiach 20. storočia, a to s príchodom generácie filozofov – príslušníkov analytickej tradície.

Na druhej strane, títo sekulárni analytici filozofi často chápali svoju prácu predovšetkým ako dôslednú filozofickú a sociálnu polemiku proti oficiálnej katolíckej vedy, zameranú na oslabenie jej obrovského vplyvu. Chcú dať priestor polemickému tónu, aby sa im dostalo odzvy vo verejnej sfére. Táto stratégia nepomáha vytvoriť podmienky pre serióznu a vecnú diskusiu, v ktorej by každá zo strán vyjasňovaním a prepracovávaním svojich ideí získavala; vedie skôr k radikalizovaniu konfliktu, k priamej názorovej zrážke, v ktorej je úroveň rétoriky vždy vysoká a pochopenie dôvodov toho druhého často problematické. Čo je však dôležitejšie, za takejto situácie sa protivníci len zriedka navzájom pokladajú za účastníkov práce na spoločnom diele; naopak, každý z nich považuje toho druhého za dokonale podliehajúceho sebaklamu. Výsledok býva často sklúčujúci: na jednej strane sekulárni filozofi akoby tvrdili, že každý prístup akceptujúci absolútne morálne normy je v zásade neudržateľný. Základným znakom bioetiky je totiž akceptovanie konzekvencialistickej idey, podľa ktorej všetky povinnosti závisia od okolností a kvalita života je najvyššou morálnou hodnotou;⁴ to nemá ďaleko od spochybňovania náboženských predstáv a názorov na hodnotu života, od slobodného verejného vyjadrovania názorov v pluralitných spoločnostiach. Na druhej strane náboženski myslitelia obvykle prezentujú svoje argumenty ignorujúc námietky objavujúce sa v iných prístupoch, ktoré celkove hodnotia ako nemorálne; príliš ľahko zavrhnú všetky podoby sekulárnej bioetiky ako nihilizmus či relativizmus, pričom filozofické smery ako utilitarizmus či kontraktualizmus prezentujú ako úplne rezignujúce na morálne myslenie.⁵

Inými slovami, rozdelenie na katolícky a sekulárny tábor je také výrazné, že tieto pozície majú tendenciu dospieť až ku krajnému radikalizmu. Väčšina rôznych potenciálnych stredných ciest medzi úpornou obranou „etiky posvätnosti života“ a tými najradikálnejšími formami „etiky kvality života“ spravidla takmer nie sú prezentované alebo sa o nich jednoducho nediskutuje. Nerozpracovávajú sa ani umiernené deontologické, ani umiernené konzekvencialistické prístupy; prakticky sa neskúma ani aplikovanie etiky cností v oblasti bioetiky; neboli preverené ani potenciálne možnosti fenomenologickej či hermeneutickej etiky. Väčšina diskusií akoby bola polarizovaná medzi Scyllou niektorých radikálnych foriem utilitarizmu či liberálnych etických koncepcií autonómnosti a Charybdou rôznych foriem etiky prirodzeného práva, prezentovaných najmä v explicitnej teologickej podobe; potenciálnou treťou stranou je feministické myslenie, ktoré kritizuje obe predchádzajúce línie. Keďže tieto prístupy sú vo svojej podstate i v podobách, v akých sa v súčasnosti predkladajú, odsúdené na vzájomné neporozumenie, neprekvapuje nás, že táto diskusia v oblasti bioetiky je vlastne akýmsi dialógom hluchých.

Vo verejnej sfére so záujmom o tento problém sú dôsledky tejto situácie azda ešte devastujúcejšie. Ako je známe, Taliansko bolo do februára 2004 zrejme jedinou európskou krajinou, ktorej chýbala legislatíva v takých dôležitých oblastiach, ako sú reprodukčné technológie či experimenty s embryami. Po mnohé roky sa proti návrhom zákonov na reguláciu množiacich sa centier asistovanej reprodukcie namietalo – vraj nereprezentujú adekvátne pluralizmus morálnych názorov – a boli v dôsledku veta poslancov strán, ktoré boli za jeho prijatie, zamietnuté. Zákon, ktorý je dnes v platnosti, je ostro kritizovaný pre jeho reštriktívnosť, blízku katolíckej strane, a bude sa zrejme o ňom hlasovať v *referende*. V tomto kontexte sa problémy bioetiky budú s veľkou pravdepodobnosťou využívať ako nástroj politického boja medzi rôznymi stranami, pričom spoločnému prospechu sa skutočná pozornosť venovať nebude. Vymenúvanie rád odborníkov *ad hoc* už dnes vo svetle jeho politickej inštrumentalizácie nie je dôveryhodné. Najnovším príkladom je Komisia pre skúmanie etických problémov využívania ľudských buniek, ktorú vymenoval minister zdravotníctva v r. 2006.⁶ Väčšina členov Komisie dospela za podpory jej prezidenta, nositeľa Nobelovej ceny Dulbecca, k pomerne „liberálnym“ záverom, proti ktorým sa ostro postavila menšina Komisie, vedená jej členom, katolíckym biskupom. No ešte predtým, než komisia zverejnila svoju správu, parlament schválil dodatok k rozpočtu, ktorým sa v protiklade s názorom Komisie znížili finančné prostriedky na výskum. Navyše, po voľbách sa zmenila vláda a katolícky fyzik, ktorý patril k menšine Dulbeccovej komisie, sa stal novým ministrom zdravotníctva. Okamžite vyhlásil, že nebude prihliadať na správu Komisie a že vymenuje novú komisiu, aby vraj získal nové odporúčania. Nehľadiac na podstatu celej záležitosti tento príklad jasne ukazuje, ako sa politicky „využívajú“ vedecké a etické expertízy: kritériá kompetentnosti a autority sú vždy diktované ideologickou a politickou príslušnosťou. Čosi podobné sa udialo pri vymenúvaní členov CNB: Menovanie jeho členov patrí do kompetencie predsedu vlády, takže je v jeho moci zmeniť zásadný postoj Komisie tým, že vymení jej členov. No keď v r. 1994 predseda vlády vymenoval CNB po druhý raz, pričom z komisie boli vylúčení viacerí jej predchádzajúci členovia a na ich miesto vymenovaní noví, jeho počínanie narazilo na zúrivy protest. Keďže všetci vylúčení členovia patrili k sekulárnej skupine a takmer všetci novovymenovaní boli katolíci, jasne sa ukazovalo, že nová vláda v oblasti bioetických problémoch podporuje náuku cirkvi, čím sa snaží získať si jej priazeň.

Pravda, celá zodpovednosť za danú situáciu, podnecovanú ďalšími faktormi talianskej akademickej a politickej komunity, nepadá na tento predel medzi katolicizmom a sekularizmom, no tento ideologický protiklad má v talianskom kontexte predsa len nepopierateľnú relevanciu. Prirodzene, zdôrazňovať vplyv katolíckej cirkvi vôbec neznamená popierať, že z hľadiska jej duchovnej úlohy je hlásanie „Evanjelia života“ a jej úsilie vnášať ho do pozornosti verejnosti i sveta politiky celkom prirodzené a primerané. Zostáva však faktom, že v Taliansku

majú náboženské a ideologické afiliácie na oboch stranách diskusie značnú váhu; tá bráni rozvíniť takú formu morálnej reflexie, v ktorej by predchádzajúca zaangažovanosť nezohrávala žiadnu rolu a váha záverov by sa rovnala váhe argumentov a predložených dôvodov. Navyše, faktom je aj to, že po páde ideológií je cirkev jedinou organizáciou, ktorá si u občanov Talianska môže nárokovať morálnu autoritu, a pre politické strany je lákavé prezentovať sa v role bojovníkov za kresťanské hodnoty.

Záver. Jasná a istá cesta, ako sa dostať z tejto situácie, neexistuje. Proces, v priebehu ktorého by bolo možné vypestovať kultúrnu citlivosť na bioetiku a v ktorom by sa verejná i akademická diskusia o týchto problémoch pozdvihla na vyššiu úroveň, je bezpochyby dlhý a musia sa na ňom podieľať mnohé faktory. Pohľad na rôzne línie bioetiky v Spojených štátoch nám možno poskytnú isté predstavy o tom, ako by tento proces mohol dozrieť. Pokiaľ ide o problémy bioetiky, v Spojených štátoch vládli za posledných tridsať rokov neprestajne ostré spory – od rozhodnutia Najvyššieho súdu z r. 1973 vo veci interrupcií až po spory novšieho dáta súvisiace s asistovaným odchodom zo života. K vytvoreniu široko zakotvenej bioetickej kultúry, spoločného jazyka a a spôsobu uvažovania však prispeli najmenej tri faktory, vďaka ktorým mali všetci účastníci diskusie pocit zaangažovanosti na spoločnom diele.

Prvoradou a najdôležitejšou požiadavkou je, samozrejme, všeobecná ochota zúčastniť sa dialógu, navzájom si porozumieť, pokiaľ ide o argumenty a dôvody, bez akéhokoľvek *a priori* vylúčovania z diskusie. Americký príbeh ukazuje, že náboženský a sekulárny myslitelia na samom začiatku našli viacero spôsobov, ako sa stretávať, ako diskutovať a zverejňovať svoje predstavy na konferenciách, v časopisoch a v knihách. Táto počiatková skúsenosť pluralistickej diskusie sa neskôr preniesla do práce National Commission for the protection of Human Subjects in Biomedical and Behavioural Research (1974 – 1978), komisie, ktorá svojimi rôznymi dokumentmi týkajúcimi sa špecifických problémov bádateľskej etiky a formuláciou základných princípov v *Belmont Report* rozhodujúcim spôsobom vyznačila cestu ďalšieho vývoja. Pôsobenie Národnej komisie ani pôsobenie Prezidentskej komisie (1981 – 1983) sa nezaobišlo bez ostrých stretov, no položilo základy vzájomnému uznaniu odlišných morálnych prístupov, ako aj úsiliu nájsť spoločný morálny základ, na ktorom by bolo možné postaviť sociálny konsenzus.

Ďalším významným faktorom v histórii bioetiky v Spojených štátoch je vybudovanie pluralistických inštitúcií zaoberajúcich sa problémami bioetiky z interdisciplinárneho hľadiska. Treba zdôrazniť, že výskumné centrá ako Hastings Center a Kennedy Institute of Ethics boli od začiatku oživené prítomnosťou náboženských i nenáboženských mysliteľov, ktorí rozpracovávali odlišné, no príbuzné prístupy k bioetike; stačí si zalistovať v prvých zväzkoch *Hastings Center Report* alebo sa začítať do článkov prvého vydania *Encyclopedia of Bioethics*. Všetkých, čo prispeli k tomuto vývoju, spájala zaangažovanosť na vyjasnení morálnych argumentov, všetci chceli v priateľskej atmosfére prediskutovať svoje premisy a niektoré všeobecné, verejnosťou akceptované kritériá racionality. Ťažko si predstaviť, že by sa podobná prax mohla začať uplatňovať v Taliansku; evidentne by si to totiž vyžadovalo značné prostriedky. Prax v Spojených štátoch by však mala byť pre výskumné centrá v Taliansku varovaním: mali by zvážiť, či by súčasnú situáciu, v rámci ktorej sa výskumné centrá budujú na základe spoločných ideologických či filozofických záväzkov, nemal nahradiť interdisciplinárny výskumný kontext.

Tretou inšpiráciou by mohla byť snaha podporiť a rozšíriť možnosti verejných stretnutí a hĺbkových racionálnych diskusií, prebiehajúcich ďaleko od rušivých zábleskov fotoaparátov médií, ktoré podnecujú k prehnanému zjednodušovaniu problémov a k zdôrazňovaniu názorových odlišností. Tento proces by mohlo podporiť vydávanie odborne zameraných publikácií s výrazným pochopením pre racionálnu diskusiu, založenie nových časopisov, v ktorých by sa diskutovalo o aktuálnych problémoch, organizovanie kongresov, na ktorých by sa mohli prezen-

tovať a obhajovať nové idey, kde by sa mohlo o nich diskutovať s odborníkmi zastávajúcimi opačné názory. To je možno obzvlášť dôležité, keďže jedným z prekvapujúcich aspektov postavenia bioetiky v Taliansku je fakt, že v rámci tejto disciplíny ešte stále neexistuje stála organizácia, na pôde ktorej by sa odborníci mohli stretávať – či už raz do roka, alebo raz za päť rokov. V skutočnosti je tu niekoľko spolkov a inštitúcií združujúcich vedcov s príbuznou ideologickou orientáciou, no nemáme Taliansku spoločnosť pre bioetiku ako základné fórum, kam by mohol vstúpiť nezávisle od svojho filozofického či náboženského zamerania každý, kto sa zaujíma o túto disciplínu; tu by sa mohli uzatvárať priateľstvá, rozoberať idey, kritizovať práce kolegov, tu by si každý mohol nechať posúdiť svoje vlastné práce.

Znaky pozitívneho vývoja možno sledovať v rámci menších a izolovanejších kontextov, napríklad v serióznej a starostlivej práci mnohých etických komisií pri nemocniciach i vo veľkorysej zaangažovanosti mnohých fyzikov, ktorí ich majú pod dohľadom. Táto oblasť klinického a výskumného poradenstva sa nezaobíde bez problémov, keďže v Taliansku sa ešte stále jasne nerozlišuje medzi inštitucionalizovanými dozornými radami a etickými komisiami v pravom zmysle slova; v dôsledku toho sa pri kontrole výskumných protokolov nevenuje dost' času klinickým konzultáciám. No tam, kde takého konzultácie skutočne prebiehajú, etické komisie zjavne zohrávajú pri rozširovaní informácií a pri vytváraní citlivosti na morálne problémy v súčasnej medicínskej praxi dôležitú úlohu. Tomuto procesu treba napomôcť tým, že bioetickej diskusii sa poskytne priestor na rozvoj, a to tak v akademickej, ako aj v politickej oblasti. Až keď prekonáme súčasnú biednu situáciu, za ktorej sú niektoré z najrelevantnejších problémov nášho veku redukované na nepodložené tvrdenia médií, resp. na podlé politické kalkulácie, bioetika sa môže stať významným prostriedkom pozdvihnutia sociálneho povedomia o našich vedeckých a technologických schopnostiach, ktoré si vyžadujú zodpovednú a kvalifikovanú administratívu i voľbu zodpovedajúcu tým istým kritériám.

POZNÁMKY

¹ Možno konštatovať, že nehľadiac na vlastnú vnútornú hodnotu filozofie jej „hľadanie princípov“ významne prispelo k vytvoreniu takéhoto spoločného základu v americkej bioetike. Jej hlavnú paradigmu podrobne vyložili T. L. Beauchamp a J. F. Childress v práci *Principles of Biomedical Ethics*, New York: Oxford University Press 1979 (posledné, piate vydanie vyšlo v r. 2001).

² H. T. Engelhardt, Jr.: *Manuale di Bioetica*. Miláno: Il Saggiatore 1999. Názov je vlastne totožný s titulom knihy E. Sgrecciu *Manuale di Bioetica*. Miláno: Vita e Pensiero 1999, 2 zv. Je to najznámejší a najvýznamnejší katolícky manuál.

³ Týkalo sa to konkrétne dokumentu o ľudskom embryu (Comitato Nazionale per la Bioetica, *Identità e statuto dell'embrione umano*, Rome: Presidenza del Consiglio dei Ministri, Dipartimento per l'informazione e l'editoria, 1966), ktorý podnikol niekoľko diskusií v novinách i v odborných časopisoch.

⁴ Tvrdí to napríklad M. Mori vo svojom článku *La bioetica: che cos'è, quand'è nata, e perché. Osservazioni per un chiarimento della „natura“ della bioetica e del dibattito italiano in materia*. In: *Bioetica*, 1993, č. 1, s. 115 – 143.

⁵ Pozri napríklad Fiori, A. – Sgreccia, E.: *La bioetica contesa*. In: *Medicina e Morale*, 1994, č. 44, s. 861 – 864.

⁶ O tejto otázke hovorí D. Neri vo svojej práci *Bioetica in laboratorio. Cellule staminali, clonazione e salute umana*. Roma – Bari 2001, s. 131 – 137.

Z anglického originálu Reichlin, M.: *Bioethics in Italy: Two Reasons of Discontent*. In: *Journal international de bioéthique*, 2004, 15, č. 2 – 3 s láskavým súhlasom autora a vydavateľa preložila *Lubica Hábová*.